

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2021.04.060>

УДК 070.328-022.218(477)»1917/1941»:001.814

Ольга Вакульчук,

кандидатка історичних наук,

ORCID 0000-0003-4171-3886,

завідувачка відділу пресознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

вул. Володимирська, 62, Київ, 01001, Україна

e-mail: vakulchuk@nbuv.gov.ua

Джерельна база дослідження багатотиражних газет України 1917–1941 років

Багатотиражна преса – група радянських видань, що виходили на промислових підприємствах, у колгоспах, радгоспах, навчальних закладах, установах, військових частинах, видавалися політвідділами МТС, громадськими об'єднаннями, профспілковими організаціями тощо. Процеси зародження, розвитку, розповсюдження, функціонування багатотиражних газет тісно пов'язані з радянським періодом історії, характеризують діяльність радянської влади і відповідають концепції радянсько-партійної ідеології, що існувала впродовж сімдесяти років. **Мета** роботи – обґрунтувати необхідність комплексного дослідження багатотиражних газет, що виходили на території України впродовж 1917–1941 рр. і визначити джерельну базу таких досліджень. **Методологічну основу дослідження** становить принцип історизму, використано також методи аналізу історичних джерел і синтезу інформації, на яких ґрунтується вивчення багатотиражної преси. **Наукова новизна.** Багатотиражні газети представлено як самостійний об'єкт джерелознавчих та історико-бібліографічних досліджень; проаналізовано декілька груп джерел, частина з них вводиться у науковий обіг вперше; наголошено: масив багатотиражних газет потребує опрацювання та систематизації з позицій сучасності, що передбачає створення системи традиційних і електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. **У висновках** констатується: багатотиражні газети – окремий вид газетної періодики, унікальний феномен радянської доби, історичне джерело, що відображає методи впливу на масову свідомість, формування трудових відносин у колективах. Комплексне дослідження «малої» преси допоможе заповнити існуючі лакуни в історії установ, підприємств, громадських об'єднань, а також стане джерелом для створення репертуару національної бібліографії.

Ключові слова: багатотиражна преса, багатотиражні газети України 1917–1941 рр., джерельна база, дослідження преси, відділ пресознавства НБУВ, бібліографія періодики.

Актуальність роботи. З розвитком науково-дослідної діяльності наукових бібліотек, передусім національних бібліотек НАН України – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) і Львівської національної наукової бібліотеки (ЛННБ) імені В. Стефаника, пресознавство стає її органічною складовою. Це передбачає виявлення, науковий опис періодичних видань (зокрема, й газет) на засадах джерелознавчої атрибуції

та експертизи, складання бібліографії їхніх видів та різновидів, встановлення принципів історичної, бібліографічної, типологічної та родо-видової класифікації за певними ознаками, дослідження змісту і ролі у політичному, освітньому, культурному житті країни. Приступаючи до комплексного вивчення газетних видань, у т. ч. багатотиражних, необхідно визначити коло джерел, за якими відбуватиметься процес дослідження такого складного об'єкта, як багатотиражна преса. Залучення декількох груп джерел надасть змогу забезпечити об'єктивність дослідження, його повноту, можливості верифікації.

Аналіз останніх публікацій. Окремих досліджень багатотиражної преси вкрай небагато, більшість матеріалів опубліковано у радянські часи і вони мають науково-популярний характер. Упродовж останніх років багатотиражну пресу вивчає Н. Солощенко [1]. Із сучасних українських дослідників, у чиїх працях побіжно висвітлено деякі аспекти, пов'язані з багатотиражною пресою, варто назвати Л. Дояр [2], Ю. Каганова [3], Ю. Степанчука [4], А. Холявку [5].

Мета статті – окреслити і структурувати за певними критеріями джерельну базу дослідження багатотиражних газет, що виходили на території України впродовж 1917– початку 1940-х рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «багатотиражні газети» з'явився значно пізніше самого явища. Перші друковані багатотиражні видання створювалися на основі поширених на початку 1920-х рр. стінних газет шляхом тиражування, що визначало їхню багатотиражність порівняно із стінгазетами, які (здебільшого рукописні) часто виготовлялися в єдиному примірнику. У періодиці 1920–1930-х рр. щодо характеристики газет підприємств, установ, закладів вищої освіти трапляється назва «малотиражки». І це цілком логічно, адже накладі цих видань, порівняно з «великими» газетами були значно меншими і здебільшого не перевищували 5000. Для порівняння: газета «Коммунист» (з 1926 р. «Комунист») – орган ЦК КП(б)У – у 1924 р. мала тираж 60 тис., у 1932-му – 450 тис. примірників. З 1929 р., коли зросла кількість заводських, газет новобудов, установ, вищих навчальних закладів, накладі деяких з них (зокрема, «Держжинець», «Петровець») почали сягати 10 000, що перевищувало тиражі багатьох окружних газет, але від центральних, обласних чи міських вони все-таки значно відставали. Отже, термін «багатотиражна преса» є скоріше усталеним і таким, що визначає тип газет, а не кількісні показники.

У період свого становлення багатотиражні газети часто створювалися на основі друкованих стіннівок, при цьому зберігалася не лише назва газети, але й валова нумерація. Наприклад, «Аго-прес» – орган робітників та службовців Київської фабрики взуття, «Блискавка трамваю» – орган робітників та службовців Одеського трамваю, «Вал» – орган партколективу і завкому Державного заводу «Інтернаціонал» (Запоріжжя) – багатотиражні газети, які спочатку існували як стінні і в подальшому зберегли свою валову нумерацію. Про такі перетворення часто писали самі багатотиражки. Наприклад, у редакційній статті «Як виросла наша стінгазета в багатотиражку» газети робітників та службовців Київського заводу імені Артема «Молот» розкривається історія видання: одной-

менну стіннівку, яка виходила на підприємстві з 1923 р., у червні 1929-го за ініціативи нової редколегії і парторганізації, було перетворено на друковану багатотиражку і збережено валову нумерацію [6]. Період активного розвитку і утвердження багатотиражних газет як масового виду первинної преси припадає на 1920–1930рр. Об'єктивно це пояснюється проголошеним владою курсом на індустріалізацію і колективізацію. З появою нових чи реконструкцією старих промислових підприємств, заснуванням «новобудов п'ятирічок», створенням колгоспів, машинно-тракторних станцій, реорганізацією чи виникненням навчальних закладів різних рівнів засновувалися і їхні газети.

Вивчення багатотиражної преси розпочалося у відділі пресознавства НБУВ з визначення джерельної бази (дослідження розраховане на 2019–2021 рр. і відбувається у рамках планової наукової теми). У результаті проведеної роботи виокремлено декілька груп джерел. Основною з них є сама багатотиражна преса, представлена газетами, що виходили на території сучасної України упродовж 1917–1941 рр. Джерелами для виявлення і опрацювання газет слугували каталоги, бібліографічні праці, електронні інформаційні ресурси, різні опубліковані довідники. Загальна кількість опрацьованих багатотиражних газет періоду 1917–1941 рр. сягнула 5025 (разом з їх різновидами: стіннівками, бюлетенями, листівками, зверненнями, додатками, «газетами в газеті», спецвипусками, одноденними, цеховими, бригадними, а також газетами, які випускали виїзні редакції). У процесі дослідження газети були об'єднані у великі групи, а визначальним критерієм обрано призначення газети. За цією основною ознакою багатотиражні газети розбито на такі групи: фабрично-заводські (з підгрупою шахтних, транспортних, великих промислових трестів і союзів), навчальних закладів (ВНЗ, технікумів, ФЗД, ФЗУ), установ (у т. ч. виправно-трудових), кооперативів, профспілок, військових частин, колгоспів, політвідділів МТС.

З метою виявлення багатотиражних газет вивчалися матеріали науково-довідкового апарату (бібліографічних покажчиків, довідників, списків, каталогів і картотек, електронних баз даних) НБУВ і найбільших бібліотек країни: Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», Бібліотеки науково-довідкових видань Центральних державних архівів України, Львівської Національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, а також Російської книжкової палати, Державної бібліотеки СРСР імені Леніна (нині – Російська державна бібліотека).

Важливою складовою джерельної бази є сучасні нормативно-правові акти, зокрема ті, що регулюють розвиток бібліотечної справи, визначають роль бібліотек у формуванні інформаційних ресурсів держави. Це, передусім, Закони України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про бібліотеку і бібліотечну справу» [7; 8; 9].

Окрім сучасних законів, враховувалася й історична законодавча база. Насамперед, «Закон про пресу» Центрального Комітету УСДРП (1919) [10]; декрети

стосовно розвитку друку та преси, опубліковані у збірнику «Декреты Советской власти» [11]; документи, зібрані у виданнях «Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988)» [15; 16; 20; 21], «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК» [12], «Про партійну і радянську пресу, радіо і телебачення. Збірник документів і матеріалів» [13], «О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении» [14] тощо.

Значну групу джерел становлять партійні документи щодо організації та функцій преси: резолюції з'їздів РКП(б)–ВКП(б), КП(б)У, постанови, циркуляри, зокрема: «Про друк і пропаганду» – резолюція XI з'їзду РКП(б) (27 березня – 2 квітня 1922 р.) [15, с. 523–528], «З питань пропаганди, друку і агітації» – резолюція XII з'їзду РКП(б) (17–25 квітня 1923 р.) [16, с. 100–114], «Про «друк» – резолюція XIII з'їзду РКП(б) (23–31 травня 1924 р.) [16, с. 254–261], «Про форми зв'язку газет з робітничими і селянськими читачами» – постанова оргбюро ЦК РКП(б) від 1 грудня 1924 р. [14, с. 122–123], «Про сільську районну і низову пресу» – постанова ЦК ВКП(б) від 18 січня 1931 р. [14, с. 172–174], «Про фабрично-заводську пресу» – постанова ЦК ВКП(б) від 19 серпня 1932 р. [14, с. 183–184], «Про фабрично-заводські газети» – постанова ЦК ВКП(б) від 23 січня 1941 р. [14, с. 207] тощо.

Важливим джерелом інформації щодо випуску багатотиражних газет є опубліковані науково-статистичні матеріали: «Преса Української РСР 1918–1980. Статистичний довідник» (Харків, 1981) [17], «Відомості ЦСУ СРСР про розвиток газетної мережі і збільшення тиражу по республіках Союзу РСР» за 1923–1927 рр. [18], «Печать в СССР за 40 лет. 1917–1957. Статистические материалы» [19] та ін.

У процесі дослідження багатотиражних газет використано документи, які стосуються організації робсількорівського руху, адже діяльність робсількорів була тісно пов'язана з багатотиражними газетами. Серед таких документів: постанова оргбюро ЦК РКП(б) «Про робсількорівський рух. 1 червня 1925 р.» [16, с. 397–399], постанова ЦК ВКП(б) «Про чергові задачі партії у галузі робсількорівського руху» від 27 серпня 1926 р. [20, с. 57–59], постанова ЦК ВКП(б) «Про перебудову робсількорівського руху» від 16 квітня 1931 р. [21, с. 285–288].

Залучалися також документи з питань українізації, чинність якої припала на період активного розвитку багатотиражних газет, зокрема: постанова ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 1 серпня 1923 р. «Про заходи забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови», яка закликала до активнішого вивчення української мови працівниками радянських установ, вивчення української мови в загальноосвітніх школах і професійно-технічних закладах, викладання українською мовою у вищій школі [22]; постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 30 квітня 1925 р. «Про заходи термінового проведення повної українізації партійного апарату» [23] тощо.

Для висвітлення взаємозв'язку преси і культури використовувалися документи, опубліковані у збірниках «Культурне будівництво в Українській РСР

1917–1927 : збірник документів і матеріалів» (Київ, 1979), «Культурне будівництво в Українській РСР. 1928 – червень 1941 : збірник документів і матеріалів»(Київ, 1986) [18; 24].

Істотно розширили фактологічний матеріал публікації центральних, обласних газет і журналів із зазначеної проблематики. Тут варто назвати такі видання, як «Комуніст», «Пролетарська правда», «Більшовицька зброя», «Киевский пролетарий», «Правда», «Література і мистецтво», «Луганська правда», «Панорама», «Прапор селекціонера», «Красный журналист», «Робселькор», «Робітничача газета», «Слово», «В помощь районной газете и многотиражке», «Прапор соціалізму» та ін.

Джерелом інформації про багатотиражні газети слугували бібліографічні покажчики і каталоги, котрі вивчалися за хронологічним принципом. Серед таких джерел – науково-бібліографічне видання «Українська революція і державність (1917–1921 рр.)» (Київ, 2018)[25], бібліографічний покажчик «Преса України: Газети 1917–1920 рр.» [26] (Київ, 1997). Важливе значення для формування уявлення про репертуар преси 1917–1920 рр. має монографія Г. Я. Рудого «Українська преса 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти» (Київ, 2005), додаток до якої містить список з 1128 найменувань газет, що виходили впродовж означеного періоду [27].

До кола ґрунтовних бібліографічних праць, які репрезентують різні види газетної періодики, належать наукові каталоги, укладені фахівцями відділу газетних фондів НБУВ (до 2016 р.) і відділу пресознавства НБУВ. Вони охоплюють різноманітний репертуар газетної періодики, зокрема і багатотиражні газети. Серед таких видань виокремимо: «Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2014) [28]; два випуски каталогів київських газет періоду 1838–1991 рр., в яких представлено видання місцевих заводів, фабрик, вищих навчальних закладів, установ (2015; 2017) [29]; каталоги «Газети Радянської України 1921–1925 рр. (за матеріалами ЦНБ АН УРСР» (1981) та «Газети Радянської України 1926–1929 рр. у фондах ЦНБ АН УРСР» (1985) [6; 30], «Газети України 1930–1934 рр. у фондах НБУВ» (2004, у двох частинах,) [31]; «Газети України 1935–1940 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2012, у двох частинах) [32]; «Газети України 1941–1945 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2009) [33]. Звичайно, цими каталогами не вичерпується весь репертуар газет 1917–1941 рр., адже вони включають лише ті газети, котрі зберігаються у фондах НБУВ. Проте, газетний фонд Бібліотеки – найбільший в Україні, отже, він є репрезентативним і це дає підстави зробити висновок, що в означений період існувала велика різногалузєва мережа газетної періодики, серед яких вражаючим є кількісний склад багатотиражних газет. Нині у відділі пресознавства НБУВ триває наповнення електронної бази даних багатотиражних газет, розглядаються можливості доступу до цього ресурсу широкому колу користувачів.

У процесі дослідження газетних видань, у т. ч. й багатотиражних, нам прислужилися також Держстандарти в галузі бібліографічного опису, методичні матеріали щодо специфіки газетного описування, зокрема: ДСТУ 2394-94. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення; ДСТУ ГОСТ 7.1 : 2006 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання; ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). – На заміну ДСТУ 3582–97. Чинний від 2014–01–01 [34; 35; 36] тощо. Залучалися опубліковані та неопубліковані, але затверджені вченими радами бібліотек, наукові методики описування, зокрема складені фахівцями ЛННБ імені В. Стефаника М. М. Романюком і М. В. Галушко і представлені у роботі «Схема повного бібліографічного опису періодичного видання» [37]. Цю схему апробовано на бібліографічних нарадах в Україні, вона взята за основу при підготовці історико-бібліографічних праць. Використовувалися й методичні документи у галузі наукової роботи та науково-бібліографічного опису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, методичні документи Інституту інформаційних технологій НБУВ, що регулюють створення електронного ресурсу та електронного каталогу.

У процесі дослідження вивчалася історична література, наукові розвідки у галузі пресознавства, журналістики, бібліотекознавства, бібліографознавства, джерелознавства, соціальних комунікацій. Для осмислення історичної ситуації, відновлення реальних подій у галузях економіки, що визначали прямі і опосередковані впливи на процеси виникнення, розгортання та уніфікації діяльності багатотиражних газет, аналізувалися і сучасні історичні праці, залучалися матеріали «Енциклопедії історії України», статті відомих українських вчених.

Осібну групу джерел становлять архівні матеріали. У ході дослідження багатотиражних газет ці джерела також вивчалися і використовувалися, проте, у рамках журнальної статті охарактеризувати їх не вдасться можливим.

Висновки. Багатотиражні газети – самостійне явище в історії преси, окремий вид газетної періодики. Часи їх становлення, розвитку, утвердження в системі радянської преси припали на 1920–1930 рр. Багатотиражна преса є складним, багатогранним об'єктом, адже об'єднує у собі всі різновиди газет, котрі видавалися заводськими, фабричними, шахтними, транспортними установами та підприємствами, об'єднаннями, політвідділами МТС, а також редакціями колгоспів, радгоспів, навчальних, культурних закладів, профспілкових і громадських організацій тощо. Багатотиражна преса слугувала формуванню радянських ідеологічних засад в усіх галузях економічної, політичної і культурної діяльності держави, організовувала трудові колективи на виконання поставлених владою завдань.

Список бібліографічних посилань

1. Солощенко Н. В. Многотиражная печать как источник по изучению процесса формирования «нового человека» в советской промышленности первых пятилеток. *Исторический журнал: научные исследования*. 2019. № 3. С. 106–117; її ж: Отраслевая газета пищевой промышленности СССР в 1928–1937 годы как исторический источник: к вопросу о методике анализа содержания. *Исторический журнал: научные исследования*. 2020. № 2. С. 63–71; її ж: Проблемы советской пищевой промышленности в 1933 г. в отражении заводской печати (контент-анализ многотиражных газет «За боевые темпы» и «Наша правда»). *Историческая информатика*. 2017. № 4. С. 78–100.
2. Дояр Л. В. Книги і періодика України в історичному контексті: 1917–1928 роки : монографія. Київ: Ліра-К, 2021. 224 с. : іл.; її ж: Книги і періодика України в історичному контексті: 1929–1941 роки : монографія. Київ: Ліра-К, 2021. 226 с. : іл.
3. Каганов Ю. О. Радянська преса і конструювання масової суспільної свідомості в Україні (1950-ті – 1985 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного ун-ту*. 2014. Вип. XXXVIII. С. 213–225.
4. Степанчук Ю. С. Робселькорівський рух в умовах формування тоталітарної системи в Україні. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2003. № 493 : Держава та армія. С. 175–182.
5. Холявка А. Про що і для кого писали робкори. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/2882-anastasiya-kholyavka-provkladna-amatorska-presa-u-kolektsiyakh-miskogo-mediaarkhivu>.
6. Газети Радянської України 1926–1929 рр. у фондах ЦНБ АН УРСР : каталог. Київ, 1985. 305 с.
7. Закон України «Про інформацію». *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 20. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>
8. Закон України «Про науково-технічну інформацію». *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 33. Ст. 345. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12.%20%D0%A1%D1%82.%203#Text>
9. Закон України «Про бібліотеку і бібліотечну справу» від 27.01.1995 р. № 318/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7. Ст. 45 (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>).
10. Закон про пресу. *Робітнича газета*. 1919. 1 лютого.
11. Декреты Советской власти. Том I. 25 октября 1917 г. – 16 марта 1918 г. Москва: Гос. изд-во политической литературы, 1957. 626с.
12. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. В 2 т. Т. 1. 1918–1941. Київ.: Політвидав України, 1976. 1007 с.
13. Про партійну і радянську пресу, радіомовлення і телебачення: збірник матеріалів і документів. Київ: Вид-во політичної літератури України, 1974. 692 с.
14. О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении. Москва: Мысль, 1972. 634 с.
15. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988). Москва: Изд-во полит. лит-ры, 1983. Т. 2 : 1917–1922. 606 с.
16. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988). Москва: Изд-во полит. лит-ры, 1984. Т. 3 : 1922–1925. 494 с.
17. Преса Української РСР 1918–1980. Статистичний довідник. Харків: Редакційно-видавничий відділ Книжкової палати УРСР імені І. Федорова, 1981. 217с.
18. Культурне будівництво в Українській РСР 1917–1927 : зб. док. і матеріалів. Київ: Наук. думка, 1979. 665 с.
19. Печать в СССР за сорок лет. 1917–1957. Стат. материалы. Москва, 1957. 144 с.
20. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988). Т. 4: 1926–1929. Москва: Изд-во полит. лит-ры, 1984. 575 с.
21. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988). Т. 5: 1929–1932. Москва: Изд-во полит. лит-ры, 1984. 446 с.
22. Про заходи забезпечення рівноправності мов і сприяння розвитку української мови URL: <http://litopys.org.ua/ukrmoiva/um120.htm#>

23. Про заходи термінового проведення повної українізації партійного апарату. URL: <https://w.histrf.ru/articles/article/show/ukrainizatsiia>
24. Культурне будівництво в Українській РСР. 1928 – червень 1941 : зб. документів і матеріалів. Київ: Наукова думка, 1986. 414 с.
25. Українська революція і державність (1917–1921 рр.) : науково-бібліографічне видання. Київ, 2018. 817 с.
26. Рудий, Г. Я. Преса України : газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. Київ, 1997. 97 с.
27. Рудий Г. Я. Преса України 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури: джерелознавчий і методологічний аспекти. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2005. 501 с.
28. Газети України 1917–1920 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : науковий каталог. Київ, 2014. 433 с.
29. Київські газети 1838–1940 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : наук. кат. Київ, 2015. 608 с.; Київські газети 1941–1991 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : наук. кат. Київ, 2017. 612 с.
30. Газети Радянської України 1921–1925 рр. (за матеріалами газетних фондів ЦНБ АН УРСР): каталог. Київ, 1981. 229 с.
31. Газети України 1930–1934 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: каталог. у 2 ч. Київ, 2004. Ч. 1. 853 с.; Газети України 1930–1934 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог: у 2 ч. Київ, 2004. Ч. 2. 986 с.
32. Газети України 1935–1940 років у фондах НБУВ : каталог. У 2 ч. Ч. 1. Київ, 2012. 570 с.; Газети України 1935–1940 рр. у фондах НБУВ : каталог. Ч. 2. Київ, 2012. 662 с.
33. Газети України 1941–1945 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог. Київ, 2009. 504 с.
34. ДСТУ 2394-94. Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення. Київ: Держстандарт України, 1994. 89 с.
35. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. Київ: Держспоживстандарт України, 2007. 47 с.
36. ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила Київ, 2014. 15 с.
37. Схема повного бібліографічного опису періодичного видання. Львів: ЛНБ ім. В. Стефаника, 1994. 23 с.

References

1. Soloshchenko, N. V. (2019). *Mnogotirazhnaia pechat kak istochnik po izucheniiu protessa formirovaniia "novogo cheloveka" v sovetskoï promyshlennosti pervykh piatiletok* [Mass-circulation press as a source for studying the formation of a "new man" in the Soviet industry of the first five-year plans]. *Istoricheskii zhurnal: nauchnye issledovaniia*, 3, 106-117. [In Russian]; eadem. (2020). *Otraslevaia gazeta pishchevoi promyshlennosti SSSR v 1928-1937 gody kak istoricheskii istochnik: k voprosu o metodike analiza sodержaniia* [The branch newspaper of the food industry of the USSR in 1928-1937 as a historical source: on the question of the method of content analysis]. *Istoricheskii zhurnal: nauchnye issledovaniia*, 2, 63-71. [In Russian]; eadem. (2017). *Problemy sovetskoï pishchevoi promyshlennosti v 1933 g. v otrazhenii zavodskoi pečati (kontent-analiz mnogotirazhnykh gazet "Za boievyie tempy" i "Nasha pravda")* [The problems of the Soviet food industry in 1933 in the reflection of the factory press (content analysis of the mass-circulation newspapers "For fighting tempos" and "Nasha Pravda")]. *Istoricheskaia informatika*, 4, 78-100. [In Russian].
2. Doiar, L. (2021). *Knyhy i periodyka Ukrainy v istorychnomu konteksti: 1917-1928 roky: monohrafiia* [Books and periodicals of Ukraine in the historical context: 1917-1928: monograph]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian]; eadem. (2021). *Knyhy i periodyka Ukrainy v istorychnomu konteksti: 1929-1941 roky : monohrafiia* [Books and periodicals of Ukraine in the historical context: 1929-1941: monograph]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

3. Kahanov, Yu. (2014). Radianska presa i konstruiuvannia masovoi suspilnoi svidomosti v Ukraini (1950-ti-1985 rr.) [Soviet press and the construction of mass public consciousness in Ukraine (1950s - 1985)]. *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho un-tu, XXXVIII*, 213-225. [In Ukrainian].
4. Stepanchuk, Yu. S. (2003). Robsilkorivskiy rukh v umovakh formuvannia totalitarnoi systemy v Ukraini [Workers' and collective farmers correspondents movement and formation of totalitarian system in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*, 493, 175-182. [In Ukrainian].
5. Kholiavka, A. Pro shcho i dlia koho pysaly robkory [What robkors were writing about and for whom]. Retrieved from <http://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitan-nya/2882-anastasiya-kholyavka-provladna-amatorska-presa-u-kolektsiyakh-miskogo-mediaarkhivu> [In Ukrainian].
6. (1985). *Hazety Radianskoi Ukrainy 1926-1929 rr. (za materialamy hazetnykh fondiv TsNB AN URSSR): katalog* [Newspapers of Soviet Ukraine 1926-1929 (according to the newspaper funds of the Central Scientific Library of the USSR Academy of Sciences): catalogue]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
7. (1992). Zakon Ukrainy "Pro informatsiiu" [Law of Ukraine "On Information"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12#Text> [In Ukrainian].
8. (1993). Zakon Ukrainy "Pro nauково-tekhnicynu informatsiiu" [Law of Ukraine "On scientific and technical information"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12.%20%D0%A1%D1%82.%203#Text> [In Ukrainian].
9. (1995). Zakon Ukrainy "Pro biblioteku i bibliotechnu spravu" [Law of Ukraine "On library and library services"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text> [In Ukrainian].
10. (1919, February, 1.). Zakon pro presu [Law on press.]. *Robitnycha hazeta*. [In Ukrainian].
11. (1957). Dekrety Sovetskoï vlasti. Tom I. 25 oktiabria 1917 g. - 16 marta 1918 g. [Decrees of the Soviet power. Volume I. October 25, 1917 - March 16, 1918]. Moscow, Russia. [In Russian].
12. (1976). Komunistychna partiia Ukrainy v rezolutsiiah i rishenniakh zizdiv, konferentsii i plenumiv TsK. V 2 t. T. 1. 1918-1941 [The Communist Party of Ukraine in resolutions and decisions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee. In 2 vols. Vol. 1. 1918-1941]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
13. (1974). Pro partiinu i radiansku presu, radiomovlennia i telebachennia: zbirnyk materialiv i dokumentiv [On the party and Soviet press, radio and television: a collection of materials and documents]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
14. (1972). O partiinoi i sovetsoï pechati, radioveshchaniï i televidenii [About party and Soviet press, radio broadcasting and television]. Moscow, Russia. [In Russian].
15. (1983). Kommunisticheskaia partiia Sovetskogo Soiuzu v rezolutsiiah i resheniakh siezdov, konferentsii i plenumov TsK (1898-1988) T.2: 1917-1922 [The Communist Party of the Soviet Union in Resolutions and Decisions of Congresses, Conferences, and Plenums of the Central Committee (1898-1988) V.2: 1917-1922]. Moscow, Russia. [In Russian].
16. (1984). Kommunisticheskaia partiia Sovetskogo Soiuzu v rezolutsiiah i resheniakh siezdov, konferentsii i plenumov TsK (1898-1988). T.3: 1922-1925 [The Communist Party of the Soviet Union in Resolutions and Decisions of Congresses, Conferences, and Plenums of the Central Committee (1898-1988). V. 3: 1922-1925]. Moscow, Russia. [In Russian].
17. (1981). Presa Ukrainsoï RSR 1918-1980. Statystychnyi dovidnyk [Press of the Ukrainian SSR 1918-1980. Statistical reference book]. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].
18. (1979). Kulturne budivnytstvo v Ukrainsoï RSR 1917-1927: Zbirnyk dokumentiv i materialiv [Cultural construction in the Ukrainian SSR 1917-1927: Collection of documents and materials]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
19. (1957). Pechat v SSSR za sorok let. 1917-1957. Stat. Materialy [Printing in the USSR for forty years. 1917-1957. Stat. materials]. Moscow, Russia. [In Russian].
20. (1984). Kommunisticheskaia partiia Sovetskogo Soiuzu v rezolutsiiah siezdov, konferentsii i plenumov TsK (1898-1988). T. 4: 1926-1929 [The Communist Party of the Soviet Union in the resolutions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee (1898-1988). V. 4: 1926-1929]. Moscow, Russia. [In Russian].

21. (1984). *Kommunisticheskaia partiia Sovetskogo Soiuz v rezoluciiakh siezdov, konferencii i plenumov TsK (1898-1988)*. T. 5: 1929-1932 [The Communist Party of the Soviet Union in the resolutions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee (1898-1988)]. V. 5: 1929-1932]. Moscow, Russia. [In Russian].
22. Pro zakhody zabezpechennia ravnopravnosti mov i spriyannia rozvytkovi ukrainskoi movy [On measures to ensure equality of languages and promote the development of the Ukrainian language]. Retrieved from <http://litopys.org.ua/ukrmova/um120.htm#> [In Ukrainian].
23. Pro zakhody terminovoho provedennia povnoi ukrainizatsii partiinoho aparatu [On measures of urgent carrying out of full Ukrainization of party apparatus] Retrieved from <https://w.histfr.ru/articles/article/show/ukrainizatsiia> [In Ukrainian].
24. (1986). *Kulturne budivnytstvo v Ukrainii RSR. 1928 - cherven 1941: zbirnyk dokumentiv i materialiv* [Cultural construction in the Ukrainian SSR. 1928 - June of 1941: Collection of documents and materials]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
25. (2018). *Ukrainska revoliutsiia i derzhavnist (1917-1921 rr.): naukovo-bibliohrafichne vydannia* [Ukrainian revolution and statehood (1917-1921): scientific and bibliographic edition]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
26. Rudyi, H. (1997). *Presa Ukrainy : hazety 1917-1920 rr. Bibliohrafichni pokazhchyk* [Press of Ukraine: newspapers of 1917-1920. Bibliographic index]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
27. Rudyi, H. (2005). *Presa Ukrainy 1917-1920 rr. yak ob'ekt doslidzhennia ukrainskoi kultury: dzhereloznavchyi i metodolohichni aspekty* [Ukrainian press of 1917-1920 as an object of study of Ukrainian culture: historiographic and methodological aspects]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
28. (2014). *Hazety Ukrainy 1917-1920 rr. u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : naukovyi katalog* [Newspapers of Ukraine 1917-1920 in the funds of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky: scientific catalog]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
29. (2015). *Kyivski hazety 1838-1940 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : nauk. kat.* [Kyiv newspapers of 1838-1940 in the funds of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky: scientific catalog]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian]; (2017). *Kyivski hazety 1941-1991 rokiv u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : nauk. kat* [Kyiv newspapers of 1941-1991 in the funds of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky: scientific catalog]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
30. (1981). *Hazety Radianskoi Ukrainy 1921-1925 rr. (za materialamy hazetnykh fondiv TsNB AN URSS): katalog* [Newspapers of Soviet Ukraine 1921-1925 (according to the newspaper funds of the Central Scientific Library of the USSR Academy of Sciences): catalogue]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
31. (2004). *Hazety Ukrainy 1930-1934 rr. u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: katalog* [Newspapers of Ukraine of 1930-1934 in the funds of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky: catalogue]. (Part 1). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian]; (2004). *Hazety Ukrainy 1930-1934 rr. u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: katalog* [Newspapers of Ukraine of 1930-1934 in the funds of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky: catalogue]. (Part 2). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
32. (2012). *Hazety Ukrainy 1935-1940 rokiv u fondakh NBUV: katalog* [Newspapers of Ukraine of 1935-1940 in the funds of Vernadsky National Library of Ukraine: catalogue]. (Part 1). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian]; (2012). *Hazety Ukrainy 1935-1940 rokiv u fondakh NBUV: katalog* [Newspapers of Ukraine of 1935-1940 in the funds of Vernadsky National Library of Ukraine: catalogue]. (Part 2). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
33. (2009). *Hazety Ukrainy 1941-1945 rr. u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: katalog* [Newspapers of Ukraine of 1941-1945 in the funds of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky: catalogue]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
34. (1994). *DSTU 2394-94. Informatsiia ta dokumentatsiia. Komplektuvannia fondu, bibliohrafichnyi opys, analiz dokumentiv. Terminy ta vyznachennia* [DSTU 2394-94. Information and documentation. Acquisition of the fund, bibliographic description, document analysis. Terms and definitions]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
35. (2007). *DSTU HOST 7.1:2006. Systema standartiv z informatsii, bibliotechnoi ta vydavnychoi spravy. Bibliohrafichni zapys. Bibliohrafichni opys. Zahalni vymohy ta pravyla skladannia* [DSTU

GOST 7.1: 2006. System of standards for information, library and publishing. Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and assembly rules]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

36. (2014). DSTU 3582:2013. Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliohrafichniy opys. Skorochennia sliv i slovopoluchen ukrainskoiu movoiu. Zahalni vymohy ta pravyla [DSTU 3582: 2013. Information and documentation. Bibliographic description. Abbreviations of words and phrases in Ukrainian. General requirements and rules]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

37. (1994). Skhema povnoho bibliohrafichnoho opysu periodychnoho vydannia [Scheme of a complete bibliographic description of a periodical]. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

Olha Vakulchuk,

Candidate of Historical Sciences,

ORCID 0000-0003-4171-3886,

Head of the Press Studies Department,

Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

SOURCE BASE OF RESEARCHES OF MASS-CIRCULATION NEWSPAPERS OF UKRAINE OF 1917-1941

Mass-circulation press is a group of Soviet publications issued by industrial enterprises, collective farms, state farms, educational institutions, establishments, military units, political departments of MTS, public associations, trade unions, etc. The origin, development, distribution, and functioning of mass-circulation newspapers are closely connected with the Soviet period of history, characterize the entire existence of Soviet power and correspond to the concept of Soviet party ideology that existed for seventy years. **The purpose** of the paper is to illustrate the necessity for a comprehensive study of mass-circulation newspapers published on the territory of modern Ukraine during 1917-1941 and to determine the source base of such studies. **The methodological basis** of the work is the principle of historicism. The methods of analysis of historical sources and synthesis of information are used and form the basis for the research of the mass-circulation press. **Scientific novelty.** Mass-circulation newspapers are presented as an independent object of source studies and historical and bibliographic research; several groups of sources are analyzed, some of them are introduced into scientific circulation for the first time; it is emphasized that the array of mass-circulation newspapers requires the elaboration and systematization from the modern point of view, which involves the creation of a system of traditional and digital library and information resources. **Conclusions.** Mass-circulation newspapers are a separate type of newspaper periodicals, a unique phenomenon of the Soviet era, a historical source that reflects the methods of influencing the mass consciousness, the formation of labor relations in teams. A comprehensive study of the "small" press would help to fill the gaps in the history of institutions, enterprises, public associations, historical research of the press, as well as become a source for creating a repertoire of national bibliography.

К е у в о р д s: mass-circulation press, mass-circulation newspapers of Ukraine 1917-1941, source base, press research, Press Studies Department VNLU, bibliography of periodicals.

Vernadsky National Library of Ukraine

62, Volodymyrska str., Kyiv, 01001, Ukraine

e-mail: vakulchuk@nbl.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 10. 11. 2021 р.